

ROBERT JOLIĆ (prir.), *Dr. fra Dominik Mandić (1889.-1973.). Zbornik radova sa znanstvenog simpozija održanog u prigodi 40. obljetnice njegove smrti (Mostar - Široki Brijeg, 24. i 25. listopada 2013.)*, Hercegovačka franjevačka provincija Uznesenja BDM - Franjevačka knjižnica Mostar - Hrvatski institut za povijest Zagreb, Mostar - Zagreb, 2014., str. 1031+ ilustracije.

Nepunu godinu dana nakon održavanja znanstvenoga skupa u Mostaru i Širokome Brijegu, na kojemu je povodom 40. obljetnice smrti dr. fra Dominika Mandića izlagalo 40-ak znanstvenika, tiskan je zbornik radova koji ovdje ukratko predstavljamo. Ova opsežna knjiga koncipirana je u tri poglavlja kako su glasile i tematske cjeline na navedenom znanstvenom skupu. Valja odmah na početku istaknuti kako je većina ovdje objavljenih radova temeljena na dokumentima iz Mandićeve ostavštine (oko 35.000 različitih dokumenata iz razdoblja od 1939. do 1973. godine) te dokumentima, također vezanim uz život i djelovanje fra Dominika, iz Arhiva Hercegovačke franjevačke provincije u Mostaru. Sva ova građa (u digitaliziranom obliku) bila je godinu dana prije održavanja simpozija dostupna svim sudionicima, što je u konačnici rezultiralo s 38 vrijednih radova (23 izvorna znanstvena rada, 10 preglednih radova, dva prethodna priopćenja i tri stručna rada).

Na početku knjige "Namjesto predgovora" (str. 5-9) nalazi se kratki uvodni dio kojim priređivač ovoga zbornika i jedan od inicijatora znanstvenoga skupa dr. fra Robert Jolić ukratko iznosi neke detalje vezane uz znanstveni skup, te donosi kratke informacije o fra

Dominikovu životu i njegovu znanstvenom radu te o nedavnom objavljivanju Mandićevih *Sabranih djela* (prir. Miroslav Akmadža). Nakon toga nalazi se "Curriculum vitae" (str. 13-39) iz pera samoga Dominika Mandića, a njegov autobiografski tekst, koji je priredio dr. Robert Jolić, popraćen je podnožnim bilješkama. Slijede radovi sa znanstvenoga simpozija gdje se na početku navodi raspored predavanja ovoga dvodnevnog skupa.

Niz priloga o tematskoj cjelini *Mandić - franjevac i svećenik* otvara rad Roberta Jolića s naslovom "Odnosi Dominika Mandića i njegove matične provincije" (str. 46-80) u kojemu autor, analizirajući Mandićevo djelovanje u Hercegovini i u Rimu te se osvrćući na njegova znanstvena djela o Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji, ističe različite načine na koje je fra Dominik manifestirao ljubav i brigu prema Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji. "Fra Dominik Mandić - prve godine u Americi. Novi svijet i novi izazovi" (str. 81-109) tema je rada Ante Čuvala u kojemu autor temeljito prati fra Dominikovo djelovanje od 1952. do 1955. godine kada obavlja službu komisara Hrvatskoga franjevačkog komisarijata. Slijedi još jedan rad Roberta Jolića s naslovom "Mandić i provincija Bosna Srebrena"

(str. 110-137). U njemu Jolić analizira Mandićevu ulogu pri nekim važnim događanjima u ovoj provinciji, njegovo dopisivanje s bosanskim franjevcima, a posebno se osvrnuo na odnos fra Dominika s fra Vitomirom Jeličićem. U radu s naslovom "Mandić i provincija Presvetoga Otkupitelja" (str. 138-167) Vicko Kapitanović analizira različite Mandićeve veze s upravom i franjevcima ove provincije a posebno njegov odnos s fra Karlom Balićem. Josip Sopta u svom radu "Fra Dominik Mandić i franjevci Sv. Jeronima - Zadar u Argentini" (str. 168-192) ukazuje na jaku povezanost fra Dominika s franjevcima ove provincije koja je na poseban način evidentna u pružanju njegove pomoći ovim svećenicima te izbjeglom narodu u Argentini. U članku "Mandić i hrvatska provincija sv. Ćirila i Metoda" (str. 193-211) Robert Jolić opisuje veze i kontakte fra Dominika s franjevcima ove provincije u razdoblju od 1939. do 1951. godine. Mandićev odnos sa slovenskim franjevcima obrađuje Marjan Vogrin u radu s naslovom "P. Dominik Mandić in slovenski frančiškani" (str. 212-226). Autor ovdje posebno ističe Mandićevu zaslugu za otvaranje Slovenskoga doma u Rimu koji je nakon Drugoga svjetskog rata pružio utočište brojnim svećenicima i izbjeglicama. U radu "Djelovanje fra Dominika Mandića i ženske redovničke ustanove" (str. 227-252) Natalija Palac analizira raznovrsnu pomoć koju je Mandić pružao različitim ženskim redovničkim zajednicama za vrijeme svoga života u Hercegovini, a potom u Rimu i SAD-u. "Dominik Mandić - učenik i suradnik Didaka Buntića" (str. 253-275) tema je Marinka Šakote koji obrađuje odnos ova dva hercegovačka franjevca počevši od njihova upoznavanja dok je fra Do-

minik bio đak, zatim njihovu suradnju u Seljačkim školama, akciji spašavanja djece od gladi, rješavanju "duhanskoga pitanja" te onaj segment u kojemu se nisu slagali, a to je politika. Slijedi članak "Fra Dominik Mandić, profesor i direktor Franjevačke klasične gimnazije na Širokom Brijegu i graditelj nove gimnazijske zgrade" (str. 276-302) u kojemu Ante Marić opisuje veze fra Dominika s ovom gimnazijom od njegovih đачkih vremena, njegovu ulogu u izgradnji nove gimnazijske zgrade, te njegov angažman kao profesora i ravnatelja ove gimnazije. "Dopisivanje fra Dominika Mandića s hrvatskim biskupima nakon Drugoga svjetskog rata" (str. 303-327) tema je rada Miroslava Akmadže u kojemu autor obrađuje dopisivanje Mandića s pojedinim biskupima o temama: "Hercegovački slučaj", kanonizacija bl. Nikole Tavelića i uspostava splitske metropolije, a na kraju se posebno osvrnuo na dopisivanje fra Dominika s kardinalom Šeperom "o prilikama nakon Hrvatskoga proljeća i još ponećem". Posljednji rad u ovoj tematskoj cjelini napisao je Juraj Batelja a glasi "Blaženi Alojzije Stepinac u ostavštini fra Dominika Mandića" (str. 328-359). Ovdje se iznose brojni podatci o kontaktima Mandića i kardinala Stepinca vezano uz kanonizaciju Nikole Tavelića, njihovoj suradnji za pomoć Crkvi i svim stradalnicima Drugoga svjetskog rata, njihovim stavovima prema *Dobrom pastiru* te Mandićeva nastojanja u traženju adekvatnoga liječenja kardinala Stepinca.

Druga tematska cjelina *Mandićev društveni rad (politika i karitativno djelovanje)*, koja ima 14 radova, počinje radom Zlatka Matijevića s naslovom "Fra Dominik Mandić i providencijalna politika Hrvatskoga katoličkog

seniorata" (1912.-1929.) (str. 362-387) u kojemu autor prati djelovanje ove organizacije koja je osnovala Hrvatsku pučku stranku čiji je najistaknutiji član u Hercegovini bio fra Dominik. "Nezavisna Država Hrvatska i Katolička crkva u korespondenciji fra Dominika Mandića" (str. 388-424) tema je priloga u kojemu Ivica Šarac na temelju Mandićeva dopisivanja s mnogim istaknutim osobama analizira njegova stajališta o prilikama u NDH, ulozi Katoličke crkve i svećenika, te njegove reakcije na držanje članova svoje Hercegovačke franjevačke provincije u ratnom razdoblju. "Mandićevo hrvatstvo i jugoslavenstvo" (str. 425-476) predmet je znanstvenoga zanimanja Tomislava Jonjića koji nastoji odrediti i analizirati faze Mandićevih političkih stajališta pri čemu naglašava kako je ovaj hercegovački franjevac uvijek bio svjestan svoje hrvatske narodne pripadnosti. Ivo Banac u svom radu "Meštrović i Mandić: prisposoba o odumiranju jugoslavenstva" (str. 477-501) potanko obrazlaže odustajanje od projugoslavenske orijentacije ova dva istaknuta Hrvata u dijaspori. "Korespondencija Dominik Mandić - Pavle D. Ostović (1952.-1969.) Problem političko-nacionalne i državne pripadnosti Bosne i Hercegovine i bosansko-hercegovačkih muslimana", tema je analize Zlatka Hasanbegovića (str. 502-530) u kojoj autor temeljito prati njihovo dopisivanje i polemiziranje u svezi navedene tematike. Slijedi rad Ive Lučića koji razmatra "Utjecaj komunističkih zločina na politički razvoj Dominika Mandića" (str. 531-548). Lučić na temelju Mandićeva dopisivanja s različitim osobama prati njegove reakcije na vijesti koje je dobivao tijekom Drugoga svjetskog rata i poraća te za-

ključuje kako je zbog odnosa komunističke vlasti prema Katoličkoj crkvi i hrvatskom narodu Mandić promijenio svoja politička stajališta te da je uvijek vjerovao u demokratska načela i stalno pomagao ljudima, bez obzira na njihovu vjeru i naciju. U radu "Fra Dominik Mandić i svećeničko udruženje 'Dobri pastir'" (str. 549-566) Velimir Blažević govori o Mandićevu stavu prema ovome udruženju kao i njegovu angažmanu oko obrane "Dobroga pastira" pred mjerodavnim crkvenim vlastima. "Mandićevo odnos prema hrvatskoj (i inoj) političkoj emigraciji za vrijeme i nakon Drugoga svjetskog rata" (str. 567-582) obradio je Mario Jareb, koji u Mandićevu "rimskom razdoblju" ističe njegovu suradnju s jugoslavenskom izbjegličkom vladom te nesebičnu pomoć koju je pružao brojnim izbjeglicama nakon 1945., dok je njegov život u Chicagu obilježilo pisanje znanstvenih i publicističkih radova koje je objavljivao u hrvatskim emigrantskim časopisima. "Molba hercegovačkih franjevaca carici Ziti za pomoć u prehranjivanju Hercegovine potkraj Prvoga svjetskog rata" (str. 583-600) tema je rada Zorana Grijaka koji na primjeru ove zamolbe, koju je u Beč odnio fra Dominik, ukazuje na angažman hercegovačkih franjevaca oko ublažavanja posljedica velike gladi na području Hercegovine za vrijeme Prvoga svjetskog rata. Temu "Mandićevo ekonomsko-socijalna djelatnost u Hercegovini" (str. 601-629) istražuje Tihomir Zovko, konstatirajući kako je fra Dominik različitim aktivnostima i neumornim radom dao velik doprinos gospodarskom prosperitetu i poboljšanju životnih uvjeta na hercegovačkom području. U radu s naslovom "Dominik Mandić i pitanje "Hrvatske

katoličke štedionice" u arhivima Svete Stolice i Generalne kurije franjevačkog reda u Rimu" (str. 630-667) Massimiliano Valente na temelju dokumenata iz rimskih arhiva, priloženih na kraju članka, donosi brojne podatke o tužbi biskupa Mišića i svećenika Mostarske biskupije protiv Mandićeva upravljanja Katoličkom štedionicom u Mostaru. Slijedi rad Tomislava Đonlića koji na temu "Ekonomska i socijalna djelatnost fra Dominika Mandića u Hercegovini u prvoj polovici 20. stoljeća" (str. 668-685) donosi podatke o Mandićevu angažmanu na ekonomskom i socijalnom polju ukazujući na brojne akcije koje je Mandić poduzimao u svrhu poboljšanja gospodarskih prilika te njegovu stalnu brigu za siromašno hercegovačko stanovništvo. Jure Krišto u radu "Fra Dominik Mandić i hrvatske izbjeglice 1943.-1953." (str. 686-720) ukazuje na Mandićev doprinos u brizi za hrvatske izbjeglice u navedenom razdoblju a posebnu pozornost posvetio je Bratovštini sv. Jeronima u Rimu koja je pružala raznovrsne oblike pomoći hrvatskim izbjeglicama, pri čemu je istaknut fra Dominikov doprinos. "Mandićevo rimsko razdoblje (1939-1951.) osobito njegova nastojanja oko školovanja franjevačkoga pomlatka i hrvatskih studenata (Grottaferrata, Grottammare)" (str. 721-755) temeljito prati Jadranka Neralić koja u radu, nakon što se osvrnula na Mandićev dolazak u Rim i na različite aktivnosti njegova djelovanja, donosi mnoge detalje vezane uz njegovu pomoć Konviktu sv. Franje u Grottaferrati te kolegiju Santa Maria dei Monti u Grottammare.

Na treću temu *Mandićevo znanstveni rad* napisano je 12 radova. Prvi je rad dvojice autora, Draženka Tomića i Ro-

berta Jolića, čija je tema "Mandićevo nakladnička djelatnost" (str. 758-774). Ovdje su prikazani nakladnički nizovi koje je pokrenuo sam Mandić ili bio njihov inicijator, a više pažnje posvećeno je *Savremenim pitanjima* koje fra Dominik uređuje od 1918. do 1938. godine. "Mandićevo izvori i literatura za znanstveni rad" (str. 775-799) tema je rada Dijane Korać u kojemu se ukazuje na podrijetlo izvora i literature kojima se Mandić služio u svom znanstvenom radu kao i na probleme i pogodnosti koje je imao prilikom njihova prikupljanja. Nikola Mate Roščić u radu "Mandićevo doprinos franjevačkoj historiografiji" (str. 800-823) obrađuje franjevačku tematiku kao predmet Mandićeva znanstvenog interesa, ističući njegovu zaslugu u afirmaciji franjevačke historiografije. U svom prilogu "Mandićevo doktorska radnja o franjevačkom zakonodavstvu" (str. 824-846) Ljudevit Anton Maračić, nakon analize Mandićeve disertacije, daje neke prijedloge čiji bi rezultat mogao biti "znanstvena rehabilitacija njegovih povijesnih istraživanja i rezultata na području prvotnoga franjevačkog zakonodavstva". Slijedi rad Pavla Knezovića koji analizira "Mandićevo opus na latinskom" (str. 847-866) zaključujući, između ostaloga, da su osnovne karakteristike njegova izraza u ovim djelima jednostavnost i jasnoća, a da bi "Šematizam Provincije" bilo ispravnije "smatrati drugim izdanjem drugoga Mikulićeva šematizma koji je dopunio i osuvremenio fra Dominik Mandić". Temu "Mjesto Bosne i Hercegovine u konstrukciji povijesti Dominika Mandića (Kako danas čitati djela Dominika Mandića)" (str. 867-883) pomno analizira Mladen Ančić koji objašnjava razloge zbog kojih je Man-

dić nastojao dokazati hrvatstvo Bosne i Hercegovine istovremeno ukazujući na okolnosti u kojima je Mandić pisao znanstvena djela, pri čemu je bio neminovno sukob s tadašnjom "službenom historiografijom", pri tome se posebno osvrćući na njegovu raspravu s Nadom Klaić. Milko Brković u radu s naslovom "Izvori za srednjovjekovnu hrvatsku povijest u djelima D. Mandića" (str. 884-919) nakon navođenja povijesnih izvora različite provenijencije koje je u svom znanstvenom istraživanju srednjovjekovne hrvatske povijesti koristio fra Dominik, analizira Mandićev kritički pristup tim izvorima i njihovu interpretaciju. "Dominik Mandić i njegovo viđenje pokršćavanja Hrvata u svjetlu spisa Hrvati i Srbi - dva stara različita naroda" (str. 920-944) tema je znanstvenoga interesa Trpimira Vedriša koji propitujući Mandićevu argumentaciju zaključuje kako je zbog odbacivanja tzv. franačke teze o pokršćavanju fra Dominik zapravo "oslabio svoju tezu o kulturnoj zasebnosti Hrvata naspram Srba". U radu "Osvrt na tematike iz 'otomanskog vremena' u djelima dr. fra Dominika Mandića" (str. 945-965) Milenko Krešić razmatra Mandićevu obradbu tema islamizacije, svijesti katolika i muslimana u BiH o pripadnosti hrvatskom narodu te prelazak katolika na pravoslavlje, pri čemu ukazuje na bogatstvo vrijednih povijesnih izvora i literature u Mandićevim djelima, držeći mnoge njegove zaključke "nategnutima". Akademik Franjo Šanjek u radu "Mandićevi pogledi na zajednicu bosansko-humskih krstjana" (str. 966-974) analizira rezultate njegovih istraživanja objavljene u knjizi *Bogomilska crkva bosanskih krstjana*, zaključujući kako ovo djelo predstavlja "najsustav-

niji prikaz" djelovanja Crkve bosanske na području Bosne i Huma.

"Doprinos fra Dominika Mandića kanonizaciji bl. Nikole Tavelića" (str. 975-989) tema je rada Hrvatina Gabrijele Jurišića koji Mandićev doprinos vidi u njegovu pisanju članaka o sv. Nikoli, komuniciranju s više uglednih crkvenih osoba a napose u njegovoj knjizi *Documenta martyrii* na temelju koje je Kongregacija za proglašenje svetih pristupila prijedlogu kanonizacije ovoga sveca. Posljednji je rad s naslovom "Dominik Mandić: knjige i članci u prijevodu na engleski i druge jezike" (str. 990-1007) u kojemu Hrvoje Mandić navodi Mandićeva djela koja su objavljena na stranim jezicima, ističući njegov napor oko prevođenja i objavljivanja tih radova.

Zbornik je opremljen *Kazalom osobnih imena* (str. 1009-1028), a nakon toga nalazi se sadržaj (str. 1029-1031) te fotografije iz života fra Dominika Mandića i fotografije s navedenoga znanstvenog skupa (I-XXXII).

U zaključku možemo samo uputiti pohvalu najprije organizatorima ovoga skupa, priređivaču i izdavačima ovoga zbornika, a zatim i autorima koji su svojim prilogom pridonijeli osvjetljavanju brojnih segmenata života jednoga od najpoznatijih hercegovačkih franjevacu. Svojim sudjelovanjem znanstvenici su pokazali interes za dr. fra Dominika Mandića čiji je historografski rad ali i politički angažman i do sada bio predmet znanstvenoga diskursa. Ovaj zbornik svakako je vrijedan prilog poznavanju franjevačke povijesti, a predstavlja i velik doprinos hrvatskoj historiografiji.

Dijana Korac